

УДК 339.977

ОСОБЛИВОСТІ СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ НА ПІДПРИЄМСТВІ З УРАХУВАННЯМ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ УКРАЇНСЬКОГО ЕКСПОРТУ

Ю.І. Данько

Сумський національний аграрний університет

О.Ю. Слабоспицька

Харківський національний економічний університет

Ключові слова: стратегічне планування, експорт, державна підтримка, зовнішньоекономічна діяльність.

Анотація. В статті розглянуті особливості здійснення процесу стратегічного планування на мікрорівні в контексті функціонування системи державної підтримки експорту вітчизняних товарів. Авторами проаналізовані тарифні та нетарифні інструменти державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

Вступ. Проблеми розвитку українського експорту набувають останнім часом все більше актуальності та значимості. Їх вирішення головним чином буде визначатися в створенні Україною ефективно діючою системи державної підтримки та стимулювання експорту.

Суттєвим стримуючим елементом розвитку зовнішньоекономічної діяльності українських підприємств є недосконалість системи заходів державного стимулювання експорту. А між цим, саме формування такої системи здатне забезпечити високу конкурентноздатність вітчизняної продукції, поліпшити фінансовий стан більшості українських підприємств, сприяти розвитку національної системи сертифікації та контролю якості товарів, скоординувати діяльність українських підприємців на зовнішньому ринку та сприяти їхньому виходу на нові сегменти світового ринку.

Аналіз останніх досліджень. Дослідженнями проблем державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності займалися як зарубіжні, так і вітчизняні вчені. На сучасному етапі розвитку вітчизняної науки, особливу увагу вивченню регулятивних процесів приділяли О. Кирєєв, В. Науменко, П. Пашко, О. Гребельник, Л. Михайлова, Т. Циганкова та ін. Проте ця складна та багатогранна проблема є досить актуальною і до кінця не вирішеною

Результати досліджень. З метою створення законодавчої та нормативної бази, що забезпечує функціонування системи державної підтримки розвитку зовнішньої торгівлі, особливо експорту, в країні була прийнята низка відповідних документів.

В числі прийнятих документів насамперед слід виділити Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» [1], в якому увага приділялась необхідності державної підтримки розвитку зовнішньої торгівлі, а саме в сфері державного кредитування та державного страхування експортних кредитів, позичок, окремих контрактів на поставку машин і обладнання, інвестицій, яке було покладено на спеціалізоване страхове акціонерне товариство, контрольний пакет акцій якого належить Кабінету Міністрів України.

В 1998 році, згідно розпорядження Президента України [2], була розроблена комплексна стратегія розвитку України, її інтеграції в міжнародне співтовариство, залучення інтелектуальних сил до досліджень пріоритетних напрямів суспільного прогресу, в якій велику увагу приділялось підвищенню ефективності зовнішньоекономічної політики та диверсифікації зовнішньоекономічної діяльності.

Як наслідок, в 1999 році з'явився Проект Закону України «Про Державну програму розвитку експортного потенціалу України» [3], в якому було зафіксовано основні напрямки експортної стратегії України та її головні пріоритети, висвітлено шляхи розширення та переоснащення потужностей для виробництва експортної продукції, розкрито методи стимулювання інвесторів, передбачено диверсифікацію товарної структури експорту в напрямі розширення асортименту товарів, поступового збільшення в експорті частки високих технологій та продукції з високим ступенем обробки, а також освоєння нових зовнішніх товарних ринків. Програмою передбачалось стимулювання експорту у сфері грошово-

кредитної політики за рахунок коштів підприємств фондів підтримки експортного виробництва, пільгового кредитування наукоємних виробництв, податкової політики (прибуток від приросту обсягів експорту не підлягає оподаткуванню у разі його використання на технічне переоснащення і реконструкцію виробництва) [3]. Планувалось створення системи спеціалізованих страхових компаній за участю державного та приватного капіталу для страхування експортних ризиків, а також можливість залучення страхових компаній до перестраховання експортних кредитів і ризиків. Але даний Закон не набрав чинності і залишився лише проектом.

Україна залишається чи не єдиною державою Європи, яка не має належних механізмів державної підтримки страхування експорту. В країні відсутній дієвий механізм державної підтримки страхування та фінансування експорту та механізм виділення коштів із державного бюджету на покриття збитків із експортного страхування [4].

В сфері кредитування експорту державна практика обмежується в основному підтримкою виробника. А між тим, в усьому світі широко застосовується метод кредитування покупця, при якому головною умовою є придбання відповідного товару в повному або в значному обсязі в країні-кредиторі. Це підтверджує і досвід багатьох країн, який свідчить про те, що активний вплив експорту на підвищення ефективності виробництва та економічний розвиток країни визначається двома умовами: випереджальним темпом росту експорту в порівнянні з ВВП, що призводить до збільшення національного доходу; перевагою в експорті готових виробів з високим рівнем доданої вартості, що сприяє підвищенню конкурентоспроможності економіки в цілому.

За даними Державного комітету статистики України експорт вітчизняних товарів та послуг збільшувався випереджальними темпами в порівнянні з ВВП країни до 2009 року (табл. 1), що є досить позитивним моментом.

Таблиця 1. Темпи зростання експорту та ВВП України, % до попереднього року

Показник	РОКИ							
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Експорт товарів та послуг	110.7	124.0	142.6	107.5	113.2	127.4	133.8	59,3
ВВП	105,2	109,6	112,1	102,7	107,3	107,9	102,1	84,8

Джерело: <http://www.ukrstat.gov.ua/> – Державний комітет статистики України. – Основні показники соціально-економічного розвитку України [5].

Але інший показник – частка в експорті готових виробів – є низьким, про що можна судити з рисунку 1, де вироби з високим рівнем доданої вартості складають менше половини в загальному обсязі українського експорту.

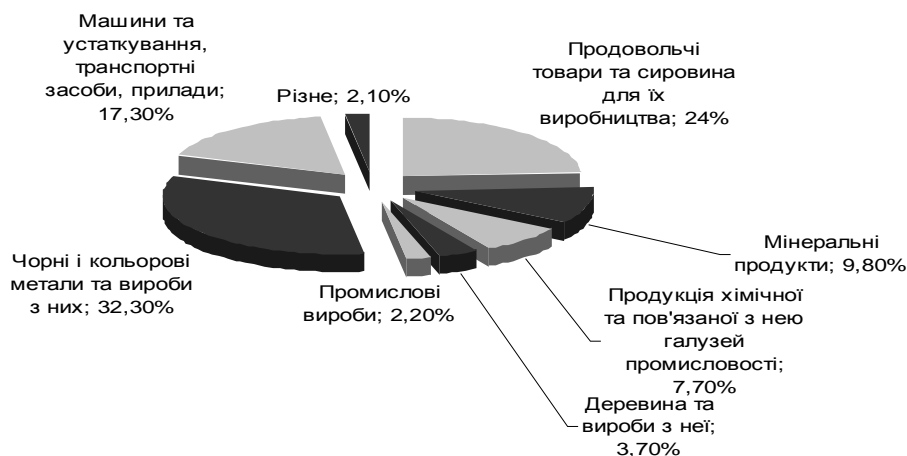

Рис. 1. Товарна структура експорту України в 2009 році, %

Джерело: Побудовано автором з використанням матеріалів Національного банку України – Платіжний баланс і зовнішній борг України, 2009 рік [6]

Оцінюючи ефективність державних заходів спрямованих на підтримку й розвиток вітчизняного експорту, слід зазначити, що вони можуть бути поділені на заходи митно-тарифні та нетарифні.

Тарифне регулювання визначає порядок та методологію сплати мита з товарів, вид тарифів та мита, причини встановлення митних пільг, а також комплекс дій, який стосується суб'єктів ЗЕД при здійсненні експортно-імпорتنих відносин. Митно-тарифне регулювання розглядається ГАТТ/СОТ в якості основного, а в перспективі єдиного механізму регламентування зовнішньоекономічних операцій країн [7].

В Україні при Кабінеті Міністрів України діє Митно-тарифна рада України, яка розглядає питання щодо зміни ставок увізного мита на окремі види товарів з метою захисту національного товаровиробника та забезпечення його стабільної роботи, а також забезпечення потреб українських підприємств у певних видах товарів (сировина та комплектуючі вироби).

У зв'язку зі вступом України в Світову організацію торгівлі прийнято низку законів, спрямованих на приведення рівня митно-тарифного захисту у відповідність з нормами СОТ. Серед умов набуття членства України у СОТ є проведення більш ліберальної політики у сфері зовнішньої торгівлі, яка, зокрема, полягає також в поступовому зниженні ставок ввізного мита. Середньоарифметична ставка кінцевого зв'язаного рівня становить 11,16% для сільськогосподарських продуктів та 4,85% для промислових товарів [8].

Державні заходи, що відносяться до нетарифних, характеризуються більшою різноманітністю. Сукупність цих методів можна поділити на три категорії [9].

До першої категорії відносять заходи прямого обмеження, а саме: ліцензування та встановлення квот. Питання ліцензування (встановлення квот) зовнішньоекономічних операцій як експорту, так і імпорту товарів регулюється Законом України «Про зовнішньоекономічну діяльність». Згідно статті 16 цього Закону (скоригована у відповідності з вимогами ГАТТ/СОТ) [1], щорічно урядовими актами затверджуються переліки товарів, експорт та імпорт яких підлягає ліцензуванню, та обсяги квот.

Ліцензією є документ державного зразка, який засвідчує право ліцензіата на провадження зазначеного в ньому виду господарської діяльності протягом визначеного строку у разі його встановлення Кабінетом Міністрів України за умови виконання ліцензійних умов [10].

Ліцензії можуть бути генеральними або разовими. Генеральна ліцензія видається на необмежений строк. Кабінет Міністрів України за поданням спеціально уповноваженого органу з питань ліцензування може обмежити строк дії ліцензії на провадження певного виду господарської діяльності, але цей строк не може бути меншим, ніж п'ять років [10]. Разова ліцензія є підставою для здійснення окремої зовнішньоекономічної операції суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності, до яких застосована спеціальна санкція – індивідуальний режим ліцензування [11].

Ще одним інструментом прямого кількісного обмеження є квоти.

Квоти – це обмеження в вартісному або натуральному виразі, що вводяться на імпорт або експорт окремих товарів на визначений період часу [9]. Згідно Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» до цієї категорії можна віднести квоти (контингенти) глобальні, що встановлюються по товарах без зазначення конкретних країн; квоти (контингенти) групові, що встановлюються по товарах з визначенням групи країн; квоти (контингенти) індивідуальні, що встановлюються по товарах з визначенням конкретної країни; а також квоти експортні (імпорتنі) – граничний обсяг певної категорії товарів, який дозволено експортувати з території України (імпортувати на територію України) протягом встановленого строку [1].

Друга категорія заходів нетарифного регулювання діяльності підприємств-суб'єктів ЗЕД пов'язана з виконанням митних та адміністративних вимог [9]. До цих інструментів можна віднести:

- збори, пов'язані з оформленням документів, митним доглядом, перевіркою якості товару;

- валютні обмеження та валютний контроль. Головні поняття, права та обов'язки, положення, що регулюють валютні відносини та валютний контроль, містяться в Декреті Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» [12];

- реєстрація зовнішньоекономічних договорів. Порядок здійснення обліку зовнішньоекономічних контрактів визначено Положенням про реєстрацію зовнішньоекономічних договорів (контрактів) [13].

До третьої категорії заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності відносять різноманітні форми стимулювання експорту:

- державна фінансова підтримка експортерів. Відмітимо, що в Україні у відповідності з вимогами СОТ скорочується обсяг прямих експортних субсидій [14]. Це пов'язано з заборобою прямого субсидування експорту зі створенням протекціоністських бар'єрів. Таким чином, Український уряд може здійснювати фінансову підтримку вітчизняних експортерів за рахунок часткової компенсації процентної ставки за експортними кредитами в межах мінімально дозволеної ставки кредитування з урахуванням валюти, що використовується і терміну експортного кредиту [15];

- податкове регулювання. Цей захід передбачає надання податкових пільг підприємствам-експортерам та розробку механізму оформлення боргових зобов'язань держави з повернення експортерам ПДВ [16]. Але, слід зазначити, що механізм відшкодування ПДВ експортерам викликає численні нарікання. Так, за даними Державної податкової адміністрації України на 1 січня 2010 року заборгованість з відшкодування податку на додану вартість (ПДВ) експортерам склала 20 млрд. грн.[17].

- інформаційне та технічне сприяння експортерам. Український уряд повинен сприяти розвитку консалтингової інфраструктури для спрощення доступу інформації про зовнішньоекономічну діяльність та про ділову репутацію підприємств;

- заходи загальноекономічного характеру. Повинні проявлятися в ефективній політиці ціноутворення продукції, в антимонопольних діях, у встановленні реального курсу національної валюти по відношенню до іноземних валют та в інших загальноекономічних заходах з боку держави.

Висновки. Дослідження динаміки експорту українських товарів та аналіз нормативно-правового регулювання підтримки вітчизняних експортерів підтверджують актуальність удосконалення нормативної бази, організаційного та іншого забезпечення експортної діяльності українських виробників.

Зазначимо, що в Україні до цих пір не створена ефективно діюча система державної підтримки та стимулювання як розвитку експортного виробництва, так і просування експортної продукції на зовнішні ринки. Причинами цього можуть бути: недооцінка урядовими структурами експортного потенціалу країни як важливого фактора прискорення економічного розвитку; неврахування світового досвіду в сфері застосування інноваційних заходів зі стимулювання експорту; неповне використання ролі держави в області зовнішньої торгівлі. А між тим, саме від державного регулювання залежать обсяги вітчизняного виробництва, підвищення рівня його рентабельності, співвідношення попиту та пропозиції на ринку і, як наслідок, експортний дохід суб'єкта ЗЕД.

На планування зовнішньоекономічної стратегії підприємства прямий вплив справляє рівень державної підтримки вітчизняного експортера та ті умови, які створюються для сприяння розвитку ЗЕД підприємства за рахунок застосування різних заходів державного регулювання.

Підприємство, яке виходить на зовнішній ринок зі своєю продукцією повинно враховувати всі позитивні, а, можливо, і негативні аспекти державного регулювання розвитку галузі, в якій здійснює свою діяльність підприємство.

Література

1. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність». / Відомості Верховної Ради УРСР. - 1991. - № 29. - С. 377.

2. Розпорядження Президента України «Про проект "Україна - 2010"» [Електронний ресурс]. Режим доступу до документу: <http://www.niss.gov.ua/book/journal>

3. Проект Закону «Про Державну програму розвитку експортного потенціалу України» № 4066 від 22.09.1999 [Електронний ресурс]. Сайт Верховної ради України. Режим доступу до документу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.

4. Соловійова О.А. Перспективи розвитку страхування у сфері зовнішньоекономічної діяльності./О.А. Соловійова. // Фінанси України. – 2006. - №5. – С. 122-129.

5. Основні показники соціально-економічного розвитку України. [Електронний ресурс]. Державний комітет статистики України. Режим доступу до документу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

6. Платіжний баланс і зовнішній борг України, 2009. [Електронний ресурс]. Державний комітет статистики України. Режим доступу до документу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

7. Тимошенко О.П. Внешнеэкономическая деятельность предприятия: Учеб.пособие. / О.П. Тимошенко. - Новосибирск: НГАСУ, 2002. - 84 с.

8. Інформація щодо зобов'язань України, взятих у процесі вступу до СОТ. [Електронний ресурс]. Режим доступу до документу:<http://www.ukrexport.gov.ua>

9. Стровский Л.Е. Внешнеэкономическая деятельность предприятия: Учебник для вузов/ Л.Е. Стровский, С.К. Казанцев, Е.А. Паршина и др.; Под ред. проф. Л.Е. Стровского. – [2-е изд., перераб. и доп.] – М.: ЮНИТИ, 1999. – 823 с.

10. Закон України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» / Відомості Верховної Ради України. – 2000. - №36, - С. .299.

11. Наказ Міністерства економіки України від 17.04.2000 № 47 “Про затвердження Положення про порядок видачі разових (індивідуальних) ліцензій”. [Електронний ресурс]. Правові системи НАУ. Режим доступу до документу: <http://zakon.nau.ua>

12. Декрет Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» / Відомості Верховної Ради України. – 1993. - № 17. – С. 184.

13. Наказ Міністерства економіки України №136 від 29.06.2000 «Про порядок реєстрації та обліку зовнішньоекономічних договорів (контрактів)». [Електронний ресурс]. Правові системи НАУ. Режим доступу до документу: <http://zakon.nau.ua>

14. Угода про субсидії і компенсаційні заходи. [Електронний ресурс]. Сайт Верховної ради України. Режим доступу до документу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>

15. Белінська Я.В. Державна підтримка експорту: зарубіжний досвід та уроки для України. / Яніна Василівна Белінська. // Стратегічні пріоритети. – 2008. - №3(8). – С. 120-131

16. Закон України «Про податок на додану вартість» / Відомості Верховної Ради України. – 1997. - № 21. - С. 156.

17. ДПАУ дає прогноз заборгованості з відшкодування ПДВ. [Електронний ресурс]. Режим доступу до документу: <http://unian.net>

Данько Ю.И., Слабоспицкая О.Ю. **Особенности стратегического планирования на предприятии с учетом системы государственной поддержки украинского экспорта**

Аннотация. В статье рассмотрены особенности осуществления процесса стратегического планирования на микроуровне в контексте функционирования системы государственной поддержки экспорта отечественных товаров. Авторами проанализированы тарифные и нетарифные инструменты государственного регулирования внешнеэкономической деятельности.

Ключевые слова: стратегическое планирование, экспорт, государственная поддержка, внешнеэкономическая деятельность.

Danko Y., Slabospitsky O. **Features of strategic planning at the facility including the system of state support for Ukrainian exports**

Summary. The article describes the features of the process of strategic planning at the micro level in the context of the system of state support for exports of domestic goods. The authors reviewed the tariff and non-tariff instruments of state regulation of foreign economic activity.

Key words: strategic planning, exporting, government support, foreign trade activities.